

Jegyzetek

AZ ÖRÖK ÉKHÓ HANGJA

Századunk végén a költészet értelmét sokan kétségbe vonták. Egész irodalma van a reménytelenségnek. S valóban: a második világháború apokaliptikus borzalmi után újabb borzalmakat élünk. Idegeinkbe, közérzetünkbe költözött egy lehetséges atomháború iszonyata. Képzletünk bejárta már a megsemmisített földgolyó látványát, kék bolygónk hamusivatagarcát az emberi érdekek iránt közömbös világmindenségben.

Nem engedhetjük mégsem, hogy a katasztrófának reánk vetülő árnyéka megbénítsa a nyelvünket, száműzze életünkéből a Költészet hatalmát.

Nincs már hatalma! — legyint rá a század keserű tapasztalata. A hatalmi cselekvés lett úrrá mindenek fölött. Valami, ami már nem mítosz e mítoszalannak nyilvánított világban. Gondolkodó és aggódó elmék hangoztatják pedig, hogy a humánus mítoszait meg kell őriznie az emberiségnek. Ilyenformán a Költészetét is. A darabjaira hullott Poézisét, amely örök életű Ékhóként visszahangozza Narkisszosz szépségkereső fájdalomát. Visszhang a visszhangtalanságban, hajtogatja a lemondás, de itt van mégis, létünk konok része a költői szóra figyelő Reménykedés; egyenként és együttesen is halljuk Ékhó szavát. Narkisszoszt megsiratták a vizek nimfái, fiatalon meghalt testvérüket gyászolták a fürtös najádok, míg siratóéneket Ékhó visszahangozta.

Mi más az igazi költészet, ha nem az örök Ékhó hangja, égre dobott kérdéseink kérdés-visszhangja: mi lesz velünk e vészekkel terhes jövőnek horizontja alatt? Kérdést kérdésre halmoz a század modern költészete, s mi, akik oly nagyon óhajtjuk a pódiumok lelkiismeret-éberszű szavait, a tűnődések magányában keresünk elfogadható választ Ékhó kérdéseire.

Zaklass csak, Ékhó — ezzel is megnyugtatsz bennünket.

Otthon vagyunk, ahol a szavainkat halljuk, és szavaink is otthonra találnak bennünk. Mert szeretjük magunkat, és mindazt, amivé lenni szeretnénk a küzdés jóvoltából.

JÓKAI ÖRÖKSÉGÉRŐL

Az agg Jókai így sóhajtott föl: „Ha ma elhagynám a földi világot, csak azt tudnám referálni annak a másik világ népének, hogy ez az elhagyott nagyon szép világ volt.”

A búcsú nosztalgiaja. Hogy valójában milyen volt az a világ: katasztrófális vége mutatta. Jókait mégis megértem: a mesélés műzsája már gyermekként a karjába vette. El sem fordult tőle — haláláig. Írói munkásságának ötvenedik évfordulóján háromszázötven kötetből válogatják a százkötetes nemzeti sorozatot. „Hogy lehetett ennyit összeírni?” — kérdi egyik tárcájában, s válaszként a történelmet idézi meg. Hogy mit nem ért ő meg — fél évszázad alatt! Igen, ezt tudjuk. Petőfit is, aki úgy ragadta őt magával, mint Phaethont a világgyújtogató napszekér. „Petőfi mindig becézett, annak minden nagyon jó volt, a mit írok.” A nemzet is becézte, nyugalomát Laborfalvy Róza óvta. Szerencsés csillagai közé sorolhatta „a dicsőséges királyt”, a királynét, József főherceget, Stefániát és a szerencsétlen Rudolf trónörökösöt. (Amiért Petőfi nem becézte volna.) Valahol azt is megemlíti, hogy sokat köszönhet Gyulainak, Aranynek, Keménynek, Deák Ferencnek, miniszter barátainak, egész olvasótáborának, amely az ország minden sarkából küldte neki a „megírandó témát”, érdekes történelmi históriát, anekdotát. Kezdetben a francia romantikusok ihlették arra, hogy a rendkívüliséget, a so-

ha meg nem történetet hajszolja. „Ambitióm volt olyan helyeken járni, a hol még pegazus patkója nyomot nem hagyott.”

Mindez kevés lett volna. A népelet s a népnyelv élménye szabadította föl minden képességét. A kecskeméti jogi tanfolyam volt damaszkuszi útja. Édesanyja a folyton betegeskedő gyermeket gyógyulni küldi „az áldott levegőjű Alföldre”. Képzületét, érdeklődését, folklorgyűjtő szenvedélyét itt kapja el nyelvünk varázsa. „Mert itt lett belőlem ember... és különösen itt lett belőlem magyar író. Itt ismertem meg az igazi népeletet, a maga kifogyhatatlan változatoságában; a néphumort, a puszták világát, egész írói működésemmek az alaphangulatát itt sajátítottam el...” Ekkor volt tizennyolc éves.

Életművének ellentmondásait a kritika még sokáig fogja vitatni. Ettől függetlenül őt mindaddig olvasni fogják, míg magyar olvasó akad a világon. Nyelvi ereje, bűbája, gazdagsága: felülmúlhatatlan. Ezt senki más nem tudja benne becsülni, csak mi, magyarok. Nyelvünk csodája köt hozzá. Ez halhatatlanságának titka. Gyerekfővel a fordulatos mese kapott el bennünket; éretten újraolvassa: nem érdekes már a cigánypurdéval elcserélt grófi csemete vadromantikus történetet. Hanem ahogyan azt elmeséli! Ahogyan kimosdat bennünket a nyelvi elhanyagoltságból! Amiként nyelvi ruházkodás dolgában — mint mesebeli csodatevő — újjávarázsol bennünket. Ősi szavaink, közmondásaink, jelzőink, igéink, nyelvi fordulataink, metaforáink, árnyalataink Krózsusa: Jókai. Köpenyéből rajzott ki a magyar próza legnagyobbjainak csapata, el egészen Tamási Áronig. Új látás, szemlélet, program, esztétika, korszerű epikai formanyelv megtagadhatja, meg kellett már Mikszáthnak is tagadnia: nyelvi kútforrás dolgában száz esztendő múlva is fölfrissít bennünket, rádöbent mesés gazdagságunkra — akár egy feldobajló ménes láttán is, midőn a mi szemünk csak szebbnél szebb lovat lát, Jókai ellenben nyelvünk alá ülteti szépen a változatosság fogalmait is: a pejt, szürkét, feketét, hókát, keselyt, almást, babost, szeplőst, rézderest, vasderest, sárgát, fakót — miről a mai gyermek sohádonsoha nem hallott a gépkorszak idején.

De van-e Jókai a könyvesboltokban?

Nincs már — hiába keressük.

Könyvkiadóink dolga, hogy e helyzetben változtassunk.

A mesemondó, számtalan regényével, elvezetett bennünket a földgolyó minden tájára. Képzletünk megjárta vele a képzeletbeli Krím, Kaukázus, Perzsia, Palmyra, Afganisztán, Kína, Amúr, Ázsia, Szíria, Palesztina, Szicília, Raguza, Bosznia, Poroszország, Óceánia vidékeit, az Északi-sarkot, a pliocén özvönvíz előtti világát, a jövő század álomországát; mindezek megkoptak már valóságismeretünk fényében. Ami örök és színehagyatlan Jókai örökségében: Anyanyelvünk Csodaországa.

EGY TŰZFELELŐS HALÁLÁRA

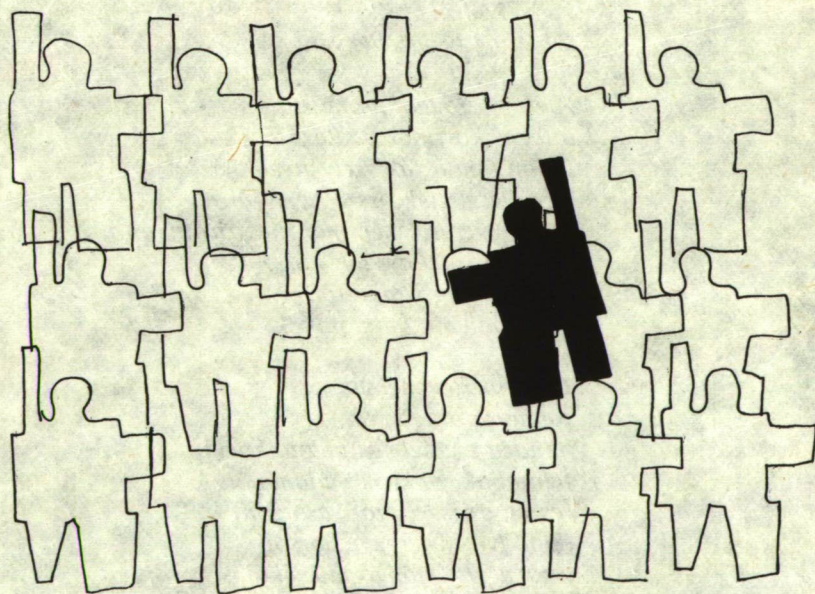
Szerkesztőségben, írói egyesületben, leveleim között egyre több a meghívás — író-olvasó találkozóra. A sajtó ritkán ad hírt arról, hogy íróink, költőink, színészeink, tudósaink mely faluban, városban fordultak meg újra s találkoztak hallgatóikkal, olvasóikkal, rendszerint zsűfolt termekben. Személyes tapasztalatom szerint mind nagyobb méretű kollektív igényről van szó. Alig-alig csillapítható szellemi szomjúságról. Mert ilyen az idő: közösségi eszméletünk felhajtó erejét észleljük eldugott falvakban is. Poros végállomáson lovas kocsí, gépkocsí várja az íróvendéget, az előadóművészt, akinek alakja s jelentősége már-már klasszikussá nővekszik a virágcsokros fogadás nagyszívűségében. S hányszor megesisik, hogy a virághoz József Attila sorait illesztik: „Ülj le közénk és mesélj.” Ne magadról. Rólunk! Mondd ki helyettünk, ami nyelvünk alatt szorong: „az igazat mondd, ne csak a valódit...” Hogy átlássunk magunkon s fölismerhetőbb legyen a gond: az emberhez méltó s az emberhez méltatlan. Készülj föl, némelyek megkérdik: mi lesz még? A választ jól gondold meg. Váddal se illess, miszerint a lel-

kesedés ellen lelkesednénk, fülünkben azonban, akár a vizet, kirázzuk menten az olcsó lelken-
deezést.

Akik így beszélnek: ismerik a szellemileg rájuk bízott, apró közösségek létérzését. Rend-
szerint tanítók, tanárok, művelődési körök felelős emberei. Nem a becsvágy, a pecsétes kine-
vezés, hanem a szolgálat — igen: a népszolgálat — íratlan parancsa rendelte őket a közügy s
az anyanyelvűség tűzfelelőseivé. Ne féljünk Reményik szavától: őrhelyükön állnak; hírük-
nevük dolgában ők, a névtelenek — a nevesek jó hírének örök fényesítői. Téli estéken a fonó-
ban, iskolai magyarórán ők aranyozzák a költő rámáját, hadd csodálkozzék azután, ha netán
kimozdul magányos műhelyéből: hiszen itt engem ismernek, szeretnek! Tegyem hozzá: ha
olyan az a költő, olyan az a mű; ha szívet emel „gyásztól a vágyig”.

Ilyen tűzfelelős volt hazai magyar népművelésünk nagyváradi posztján, a színházban és
az Irodalmi Kerekasztal elnökeként Bölöni Sándor, akinek korai halálát gyászolják mind-
azok, akik az utóbbi években fölfigyelhettek Nagyvárad szellemi életére. Fölfigyeltek, vagy
épp részeseivé lettek, akárhol élnek is az országban. Mert alig akad jeles literátorunk, akihez
Bölöni Sándor hívó szava el nem jutott volna: hatalmas immár a mi kerekasztalunk, jer kö-
zénk, „mesélj arról, mi a szép, mi a baj...” Némelykor félezer ember szorongott az ő kerek-
asztala körül. Vendégíró homlokán a helyi lelkesedés babérokoszorúja; Bölöni Sándor, az ünne-
pi sokadalom szervezője, ezernyi konfliktus keserűségével a homlokráncában, szerényen hú-
zódtott meg a háttérben. Ő tudta csak, mit emésztett föl ifjú éveiből a konok kitarítás. Amely
most kilobbant.

Egy tűzfelelőssel szegényebbek vagyunk...

KOTSIS NAGY MARGIT RAJZA